

ULUĠ ALLOMALAR VA FAYLASUFLAR ASARLARIDA INSON TARBIYASI HAQIDAGI ĞOYALAR

Botirova Sevara Mamurovna

Namangan davlat pedagogika instituti

Azizova Zuhra Atxamjon qizi

NamDPI Maxsus pedagogika (logopediya)

ta'lim yonalishi 1-kurs talabasi.

Annotatsiya: Ushbu maqola musulmon allomalarining va faylasuflarining inson tarbiyasi haqidagi g'oyalari, ularning fikrlarini tahlil qilishga bag'ishlangan. Maqolada Al-Farobi, Ibn Sino, Ibn Rushd va Al-G'azzoli kabi ulug' allomalarning tarbiya sohasidagi asarlari, insonni axloqiy, aqliy, ma'naviy va ijtimoiy jihatdan tarbiyalash zarurati haqida mulohazalari keltirilgan. Ularning fikrlariga ko'ra, inson tarbiyasining maqsadi, nafaqat bilim olish, balki ruhiy, axloqiy va ijtimoiy mas'uliyatni anglash, jamiyatga foyda keltirishdan iboratdir. Maqolada tarbiya jarayonida aqliy va axloqiy kamolot, qalbni poklash, ma'naviy poklik va ijtimoiy adolatni muhim jihatlar sifatida qaraladi. Allomalar insonni yaxshi shaxsga aylantirish, uning qalbini poklash va jamiyatda yaxshilikni tarqatish uchun bilim va axloqni uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaganlar.

Ключевые слова: Образование человека, нравственное воспитание, интеллектуальное развитие, духовное воспитание, социальная ответственность, Аль-Фараби, Ибн Сина, Аль-Газали, моральные ценности, педагогика, философы, знание и образование, цель образования

Keywords: Human education, moral education, intellectual development, spiritual education, social responsibility, Al-Farabi, Ibn Sina, Al-Ghazzali,

moral values, pedagogy, philosophers, knowledge and education, the purpose of education.

Kirish: Inson tarbiyasi, axloqiy tarbiya, aqliy rivojlanish, ma'naviy tarbiya, ijtimoiy mas'uliyat, Al-Farobi, Ibn Sino, Al-G'azzoli, axloqiy qadriyatlar, pedagogika, faylasuflar, bilim va tarbiya, tarbiya maqsadi.

Uluğ Allomalar va Faylasuflar Asarlarida Inson Tarbiyasi Haqidagi G'oyalar Inson tarbiyasi – balki axloqiy, ma'naviy, ijtimoiy va ruhiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada, musulmon allomalarining va faylasuflarining inson tarbiyasi haqidagi g'oyalari, ularning asarlarida insonning tarbiyasi, aqliy va axloqiy rivojlanishi haqida mulohazalari tahlil qilinadi. Al-Farobi (872–950) musulmon falsafasining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lib, inson tarbiyasiga katta e'tibor qaratgan. Uning asari "Fazilali shahar" (Al-Madina al-Fazila)da tarbiyaning asosiy maqsadi axloqiy va aqliy mukammallikka erishishdan iborat deb ta'kidlanadi. Al-Farobi jamiyatda adolatni va yaxshilikni targ'ib qiluvchi fuqarolarni tarbiyalash zarurligini ta'kidlaydi. U insonni rivojlantirishda, avvalo, uning aqliy va axloqiy kamolotini muhim deb biladi. Al-Farobining fikriga ko'ra, yaxshi shaxs – bu nafaqat bilimli, balki axloqiy jihatdan ham mukammal bo'lgan insondir. Uning ta'limotida tarbiya jarayoni davlatning muvaffaqiyatli ishlashiga ham ta'sir qiladi, chunki ijtimoiy jamiyatni tashkil etish va boshqarish uchun yaxshi tarbiya olgan fuqarolar kerak.[1] Ibn Sino (980–1037) nafaqat buyuk tibbiyot olimi, balki falsafiy, axloqiy va tarbiyaviy masalalarda ham o'zining muhim g'oyalarini qoldirgan allomadir. Ibn Sino tarbiyani nafaqat aqliy rivojlanish, balki qalbni poklash va axloqni shakllantirish deb hisoblagan. Uning "Kitob al-Najat" (Qutulish kitobi) asarida insonning ruhiy, jismoniy va aqliy rivojlanishi o'rtasidagi bog'lanishni tushuntiradi. Ibn Sino tarbiyaning asosiy maqsadi, insonni bilimga ega qilishdan tashqari, uning axloqiy sifatlarini ham shakllantirish va uni aqliy erkinlikka erishishga undashdir. U aqliy kamolotga erishgan inson faqat o'zining ichki erkinligini his qilmaydi, balki jamiyatda

adolat va inoyat, sabr-toqat, saxovat va ishonchni rivojlantirish zarurligini aytadi. Tarbiya jarayonida eng muhim narsa – insonning qalbini poklash, ya'ni, unga yomonlikni tashlab, yaxshilikni va mehrni to'ldirishdir. U, shuningdek, bilim va axloq o'rtasidagi uyg'unlikni ta'kidlagan.[2] Ibn Rushd (1126–1198) — islom falsafasining ulkan namoyandalaridan biri bo'lib, aqliy rivojlanish va tarbiyaning o'zaro bog'liqligini o'z asarlarida chuqur tahlil qilgan. Ibn Rushd, Aristotelning falsafasini islom falsafasiga moslashtirishda katta rol o'ynagan. Uning fikriga ko'ra, inson tarbiyasi – bu aqliy taraqqiyotning jarayoni bo'lib, aqlni rivojlantirish orqali odamni yuqori darajaga ko'tarish mumkin. U aql va axloqni uyg'unlashtirgan holda, insonni mukammal shaxsga aylantirishga intiladi. Ibn Rushdning fikriga ko'ra, aqliy taraqqiyot faqatgina ilm olish bilan tugamaydi, balki o'zaro muloqot, mas'uliyat va ijtimoiy faollikni rivojlantirish bilan ham bog'liqdir. U ilmni faqatgina o'z manfaatlariga xizmat qilish uchun emas, balki jamiyatning farovonligi uchun ishlatish zarurligini ta'kidlaydi. Tarbiyaning asosiy maqsadi – aqliy yuksalish va axloqiy yaxshilanishni birlashtirishdir.[3]Al-G'azzoli (1058–1111) o'zining mashhur asari "Ihyoi Ulum al-Din" (Din ilmlarini jonlantirish)da ma'naviy tarbiyaning ahamiyatini ta'kidlagan. U insonning qalbini poklash, axloqiy kamolotga erishish va ruhiy tozalikka erishish uchun ilm va amaliyotni uyg'unlashtirishni zarur deb bilgan. Al -G'azzoli ma'naviy tarbiya jarayonini, Allohga bo'lgan muhabbat va sadoqat bilan bog'lagan. har bir jamiyatning rivojlanishida eng muhim o'rin tutadi. Tarbiya jarayoni nafaqat bilim olishni, balki axloqiy, ma'naviy, ijtimoiy va ruhiy jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Ushbu maqolada, musulmon allomalarining va faylasuflarining inson tarbiyasi haqidagi g'oyalari, ularning asarlarida insonning tarbiyasi, aqliy va axloqiy rivojlanishi haqida mulohazalari tahlil qilinadi. Al-Farobi (872–950) musulmon falsafasining eng yirik namoyandalaridan biri bo'lib, inson tarbiyasiga katta e'tibor qaratgan. Uning asari "Fazilali shahar" (Al-Madina al-Fazila)da tarbiyaning asosiy maqsadi axloqiy va aqliy mukammallikka erishishdan iborat deb ta'kidlanadi. Al-Farobi jamiyatda adolatni va yaxshilikni targ'ib qiluvchi fuqarolarni tarbiyalash zarurligini

ta'kidlaydi. U insonni rivojlantirishda, avvalo, uning aqliy va axloqiy kamolotini muhim deb biladi. Al-Farobining fikriga ko'ra, yaxshi shaxs – bu nafaqat bilimli, balki axloqiy jihatdan ham mukammal bo'lgan insondir. Uning ta'limotida tarbiya jarayoni davlatning muvaffaqiyatli ishlashiga ham ta'sir qiladi, chunki ijtimoiy jamiyatni tashkil etish va boshqarish uchun yaxshi tarbiya olgan fuqarolar kerak.[1] Ibn Sino (980–1037) nafaqat buyuk tibbiyot olimi, balki falsafiy, axloqiy va tarbiyaviy masalalarda ham o'zining muhim g'oyalarini qoldirgan allomadir. Ibn Sino tarbiyani nafaqat aqliy rivojlanish, balki qalbni poklash va axloqni shakllantirish deb hisoblagan. Uning "Kitob al-Najat" (Qutulish kitobi) asarida insonning ruhiy, jismoniy va aqliy rivojlanishi o'rtasidagi bog'lanishni tushuntiradi. Ibn Sino tarbiyaning asosiy maqsadi, insonni bilimga ega qilishdan tashqari, uning axloqiy sifatlarini ham shakllantirish va uni aqliy erkinlikka erishishga undashdir. U aqliy kamolotga erishgan inson faqat o'zining ichki erkinligini his qilmaydi, balki jamiyatda adolat va tinchlikni ta'minlashga ham hissa qo'shadi. Ibn Sino axloqni mukammallashtirish uchun shaxsiy inoyat, sabr-toqat, saxovat va ishonchni rivojlantirish zarurligini aytadi. Tarbiya jarayonida eng muhim narsa – insonning qalbini poklash, ya'ni, unga yomonlikni tashlab, yaxshilikni va mehri to'ldirishdir. U, shuningdek, bilim va axloq o'rtasidagi uyg'unlikni ta'kidlagan.[2] Ibn Rushd (1126–1198) — islom falsafasining ulkan namoyandalaridan biri bo'lib, aqliy rivojlanish va tarbiyaning o'zaro bog'liqligini o'z asarlarida chuqur tahlil qilgan. Ibn Rushd, Aristotelning falsafasini islom falsafasiga moslashtirishda katta rol o'ynagan. Uning fikriga ko'ra, inson tarbiyasi – bu aqliy taraqqiyotning jarayoni bo'lib, aqlni rivojlantirish orqali odamni yuqori darajaga ko'tarish mumkin. U aql va axloqni uyg'unlashtirgan holda, insonni mukammal shaxsga aylantirishga intiladi. Ibn Rushdning fikriga ko'ra, aqliy taraqqiyot faqatgina ilm olish bilan tugamaydi, balki o'zaro muloqot, mas'uliyat va ijtimoiy faollikni rivojlantirish bilan ham bog'liqdir. U ilmni faqatgina o'z manfaatlariga xizmat qilish uchun emas, balki jamiyatning farovonligi uchun ishlatish zarurligini ta'kidlaydi. Tarbiyaning asosiy maqsadi – aqliy yuksalish va axloqiy

yaxshilanishni birlashtirishdir.[3] Al-G'azzoli (1058–1111) o'zining mashhur asari "Ihyoi Ulum al-Din" (Din ilmlarini jonlantirish) ma'naviy tarbiyaning ahamiyatini ta'kidlagan. U insonning qalbini poklash, axloqiy kamolotga erishish va ruhiy tozalikka erishish uchun ilm va amaliyotni uyg'unlashtirishni zarur deb bilgan. Al -G'azzoli ma'naviy tarbiya jarayonini, Allohga bo'lgan muhabbat va sadoqat bilan bog'lagan. Uning fikricha, insonni ruhiy jihatdan mukammal qilish uchun, avvalo, uning qalbini yomonliklardan tozalash kerak. Al-G'azzolining tarbiya haqida g'oyalari shundaki, ruhiy va ma'naviy mukammallikni ta'minlash faqatgina ilm olish va axloqni rivojlantirish orqali mumkin bo'ladi. U insonni nafaqat jismoniy va aqliy rivojlantirishni, balki uning qalbini poklashni va uning ruhini Yaratganga yo'naltirishni o'rgatadi. Inson tarbiyasi, jamiyatning kelajagini shakllantiruvchi muhim omil hisoblanadi. Tarbiya jarayoni nafaqat bilim olishni, balki axloqiy va ma'naviy rivojlanishni ham o'z ichiga oladi. O'rta asrlar va islom falsafasining yirik namoyandalari, jumladan, Al-Farobi, Ibn Sino, Ibn Rushd va Al-G'azzoli inson tarbiyasiga katta e'tibor qaratganlar. Ular o'z asarlarida insonni axloqiy, aqliy, ruhiy va ijtimoiy jihatdan kamolotga erishishiga yordam beruvchi g'oyalarni ilgari surganlar. Al-Farobi (872–950) inson tarbiyasini jamiyatning yaxshilanishi bilan bog'lab ko'rgan. Uning "Fazilali shahar" (Al-Madina al-Fazila) asarida tarbiyaning asosiy maqsadi – axloqiy va aqliy mukammallikka erishishdir. Al-Farobi uchun tarbiya, avvalo, yaxshi fuqarolarni tarbiyalashni, ijtimoiy adolatni va jamiyatdagi tinchlikni saqlashni ta'minlashni o'z ichiga oladi. Uning fikriga ko'ra, yaxshilikka yo'naltirilgan tarbiya shaxsni nafaqat bilimli, balki yaxshi axloqli fuqaroga aylantiradi. U o'zining "Fazilali shahar" kontseptsiyasida, jamiyatda davlat rahbari va fuqarolar o'rtasidagi uyg'unlikni ta'minlashda tarbiyaga katta ahamiyat berishni zarur deb biladi. Al-Farobi axloqiy tarbiyaning ikki asosiy yo'nalishini ajratgan: aqliy rivojlanish va ruhiy poklik. Unga ko'ra, shaxsning axloqiy kamoloti uning jamiyatdagi ijtimoiy rolini, adolat va hurmatni qadrlashini belgilaydi. Aqliy rivojlanish esa, insonning bilim va tafakkurini boyitish orqali amalga oshiriladi. Ibn Sino (980–1037) nafaqat buyuk tibbiyot

olimi, balki falsafa va axloqshunoslikda ham katta iz qoldirgan alloma. Uning eng muhim asarlaridan biri "Kitob al-Najat" (Qutulish kitobi)da insonni tarbiyalashning axloqiy asoslarini batafsil bayon etadi. Ibn Sino tarbiya jarayoning rivojlanishni bir-biriga bog'laydi, chunki bilimni olish orqali inson nafaqat aqliy, balki ruhiy poklikka ham erishadi. Ibn Sino insonning axloqiy fazilatlarini rivojlantirishda sabr, saxovat, adolat va odobni muhim deb bilgan. Uning fikriga ko'ra, ruhiy va axloqiy poklik – bilim olishning eng yuqori maqsadidir. U o'z asarlarida, insonni aqliy ravishda rivojlantirish va uning qalbini tozalashni o'zaro bog'lab, tarbiya jarayonining faqat intellektual o'rgatishdan iborat emasligini ko'rsatgan. Ibn Sino, nafaqat ilm, balki insonning ma'naviy dunyosini shakllantirishni ham muhim deb Al-G'azzoli (1058–1111) ma'naviy tarbiyaning muhimligini alohida ajratib ko'rgan. Uning "Ihyoi Ulum al-Din" (Din ilmlarini jonlantirish) asarida insonning ma'naviy tarbiyasiga katta ahamiyat berilgan. Al-G'azzoli, insonning qalbini poklash va uning ichki dunyosini rivojlantirishni, haqiqiy tarbiyaning asosiy maqsadi deb bilgan. U, tarbiya jarayonida ma'naviy poklik, sabr-toqat, zakotva sadoqatni rivojlantirishni zarur deb biladi. Al-G'azzolining ta'limotiga ko'ra, ma'naviy tarbiya faqat ilm olish bilan cheklanmaydi, balki insonning qalbini poklash va uning ruhiy kamolotini ta'minlashni ham o'z ichiga oladi. Al-G'azzoli insonni nafaqat axloqiy, balki diniy tarbiyani ham o'z ichiga olgan tarzda tarbiyalash kerak deb hisoblagan. U, ma'naviy mukammallikka erishish uchun, insonning qalbini tozalash, ichki yomonliklardan xalos bo'lish va Allohga bo'lgan muhabbatni rivojlantirishni ta'kidlagan.[4]

Xulosa

Uluğ allomalar va faylasuflar, inson tarbiyasini ko'rib chiqishda ilm va axloqni uyg'unlashtirish

zarurligini ta'kidladilar. Al-Farobi, Ibn Sino, Ibn Rushd va Al-G'azzoli kabi yirik allomalar, tarbiya

jarayonini faqat bilim berish bilan cheklamaganlar. Ular, insonni axloqiy, aqliy, ma'naviy va

ijtimoiy jihatdan mukammal qilib tarbiyalashni asosiy maqsad deb bilganlar. Ularning g'oyalari

bugungi pedagogika va psixologiya sohalarida ham o'zining ahamiyatini saqlab qolmoqda,

chunki ular shaxsiy rivojlanish, axloqiy o'sish va jamiyatdagi ijtimoiy faollikni uyg'unlashtiruvchi

tarbiya metodlarini ilgari surganlar. Insonni nafaqat bilim, balki axloq va ma'naviyat nuqtai

nazaridan ham tarbiyalash zarurligini tushunish, bugungi kunda jamiyatni yanada yaxshilashga

yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Al-Farobi va "Fazilali Shahar"dagi Tarbiya G'oyasi
2. Ibn Sino va Tarbiyadagi Axloqiy Asoslar
3. Ibn Rushd (Averroes) va Aqliy Taraqqiyot.
4. Al-G'azzoli va Ma'naviy Tarbiya..

